

לדור ולדורות

מרכז מורשת הרב נסים

הראשון לציון הרב הראשי לישראל

רח' זבוטינסקי 44 י-ם ע.ר. 7-491-002-58 טלפקס: 5637524

יוצא לאור בסיוע המשרד לשרותי דת

העורך: הרב שמואל כ"ץ

המשרד לשירותי דת

לטיהור המידות בין אדם לחברו ראש השנה

ראש השנה כמה פנים לו. הוא ראשית אבל גם אחרית; כי ביום זה נידונים על השנה שלפניה ומתפללים על השנה שתבוא עלינו לטובה. הוא יום מועד ויום דין. הוא יום מועד כפי שנאמר בנחמיה (ח, ט-י): "היום קדוש הוא לה' אלוהיכם אל תתאבלו ואל תבכו... ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם". והוא יום דין שבו אנו עומדים לפני כס המשפט באימה וביראה. הוא יום שבו נבחנים מעשים ופעולות של אותה שנה, של ההווה, והוא יום הזיכרונות, בו מבקשים אנו להעלות זיכרון האבות. נשפטים אנו אבות ובזכויותיה של האומה. עומדים לו לאדם אלא מעשיו, אנו ונוהגים בסמלים. תוקעים יצחק, ומסדרים על השולחן מיני משמעות משלו.

הקדושה ורוח האומה הם וגדולה לעצם כוחה ותכנה של מוטל עליו למלאו במהרה ובזריזות בתקופת זמן קצרה, שנה שנה העולם שהמאזן נעשה בסופה, אלא כדי שתעמוד לנו זכות התשובה לשנה החדשה, ונהיה רשאים לבוא

גיליון תשרי תשע"ט

לטיהור המידות בין
אדם לחברו

חג הסוכות וארץ
ישראל

על מנהג רבות
מקהילות הספרדים
שנשים מברכות על
הלולב

על מעשינו, ונתלים בחסדי ובמקום הדין, שבו אין זכויותיו וחובותיו, באים בשופר שהוא זכר לאילו של מאכלים שלכל אחד מהם קצוות אלו שבכוח מתאחדים, משמעותם רבה היהדות: חובת האדם, כי הוא נידון על כל מעשיו ומשפטה; ושלא כדרך בראשית השנה שלאחריה, וההיטהרות ונכנס זכאים בתחינה ובבקשה על העתיד.

היטיב להסביר בעל "החינוך" (מצוה שיא), למה פוקד הקב"ה את ברואיו בכל שנה ולא לתקופת זמן יותר גדולה. וכך הוא אומר: "מחסדי האל ב"ה על ברואיו לפקוד אותם ולראות מעשיהם בכל שנה ושנה, יום אחד, כדי שלא יתרבו העוונות כל כך ויהיה מקום לכפרה... וכיוון שהם מועטים מעביר עליהם... ואם לא יפקידם עד זמן רב יתרבו כל כך עד שיתחייב העולם כמעט כליה חלילה. נמצא שהיום הנכבד הזה הוא קיומו של עולם, ולכן מצד זה ראוי לעשות אותו יום מועד, ומצד שהוא יום הדין ראוי לעמוד בו ביראה ופחד יותר מכל מועדי השנה".

האדם הנידון על חובותיו של אותה שנה, ופסק דינו יוצא אם באותה העת אם בעת מאוחרת. ברם, הזכויות עומדות לו, לא רק לאותה שנה ואף לא לעצמו בלבד, אלא הופכות הן לפעמים לקניין וזכות האומה ועוברות מדור לדור לבנים ולעם, והוא אשר מעלים אנו בעת המשפט זיכרונות האבות.

ומעשה האבות סימן לבנים גם בעניין זה, כך נאמר בפסיקתא דרב כהנא (פרשת בחודש השביעי): "אמר לו (הקב"ה לאדם הראשון): אתה סימן לבניך. כשם שנכנסת לפני בדין ביום הזה ויצאת בדימוס, כך עתידין בניך להיות נכנסין לפני בדין ביום הזה ויצאין לפני בדימוס".

כלום בשל סימן זה בלבד יצאו הנידונים זכאים גם אם חס ושלום הם חייבים? אם כן, לא דין הוא אלא מידת הסלחנות! אלא רצה הבורא לזכות את ברואיו, והוא מניח בכף המאזניים זכויותיהם של כל ישראל, שתפילתו וזכויותיו של הפרט מצטרפות ונקשרות בשל כלל ישראל, וכף הזכות מכריעה. לכן מזלו של חודש תשרי הוא מאזניים; אנו בטוחים בחסדו יתברך שביום הדין יצאו כל ישראל זכאים מלפניו. שכן דרשו חכמים את הפסוק (תהילים סב, ו): "אך הבל בני אדם כזב בני איש במאזניים לעלות המה מהבל יחד" – אמר רבי חייא בשם רבי לוי: כל הבלים שישראל עושין כל ימות השנה, במאזניים לעשות, מוחל להם הקב"ה במזל מאזניים בחודש תשרי" (במדבר רבה פרשה טז, כג).

בראשית השנה אין אנו באים לידון על העבר בלבד, אלא מבקשים גם על העתיד. וחכמים פירשו בספרי (פרשת עקב) את הפסוק: "עיני ה' אלוהיך בה מרשית שנה ועד אחרית שנה" (דברים יא, יב): "מגיד הכתוב שמראשית השנה נגזרה עליה כמה גשמים, כמה טללים, כמה חמה, כמה רוחות נושבים עליה. דבר אחר: מראשית השנה אני אברך אתכם במשא ובמתן, בבניין ובנטיעה, באירוסים ובנישואים, ובכל מה שאתם שולחים ידיכם אני אברך אתכם". ולמה לא הזכיר כאן תורה ומצווה? כיוון שפסוק זה לא נאמר אלא על ארץ-ישראל וביישובה הוא מדבר שעניי ה' בה.

סגולות אלה של יום שמנו חכמים, הם זכותו של ישראל, ומהן מיוחדות ליושבים על אדמת הקודש. העם כולו, כל חלק וחלק שבו, עושה הוא במסירות לב ונפש בתחומו. אולם אין מקום בעולם שבו הרבצת תורה, שמירת היהדות והמצוות מרובות בו כבארץ-ישראל, שמהם נוטעים אדמת ישראל ומיישבים שממותיה, מהם העוסקים בחרושת וכל מלאכה לביצורה ופיתוחה, ומהם שידיהם מחזיקות שלח ושומרים בגבורה על יושביה. ומברכתם של אנשי ארץ-ישראל נהנים אחינו שבגולה, שהם ואנו ערבים זה בזה, לא רק משום שבני עם אחד אנחנו, אלא שהם מסייעים ומחזקים את ידינו. מבחינה זאת ראוי היה שליבנו יהא מלא רגש שמחה וביטחון בשעה שאנו נכנסים לדין, שנצא בדימוס. ברם, אין הפרט צריך להסתמך על הכלל, אף על פי שרשאי הוא ליהנות ממנו, אלא כל אחד ואחד חייב לפשפש במעשיו, לתקן אורחותיו ומידותיו, ללכת בדרכי יושר ולעשות חסד וצדקה, ולראות עצמו כאילו הוא נכנס לדין יחידי למען יוסיף לזכות את הכלל ולא יכריע חלילה את הכף לרעה.

יהי רצון שתהא השנה הבאה עלינו ועל אחינו בית ישראל בכל מקום שהם: שנה שבה נטהר נפשנו ונזכך רוחנו לפני בוראנו, ושיהיו כוונותינו ומעשינו רצויים. שנת ברכה גאולה וישועה. שנה שבה יישבר עול הגלות מעל צווארנו, ויתקבצו פזורי עמנו מבין הגויים. יישבר מטה הרשע ועושי העוולה, וישים ה' שלום בישראל ובעולם. תכתבו ותחתמו בספר החיים והשלום ותזכו לשנים רבות נעימות וטובות.

הרב יצחק נסים, ערב ראש השנה תשכ"א, לדור ולדורות: מאמרים ונאומים, עמ' יד-טז

חג הסוכות וארץ ישראל

סוכות בכיבוש הארץ

שלושת החסדים שנתן הקדוש ברוך הוא לישראל מהווים יחדיו את שלמות עניינם של ישראל בעולם. פסח – הוא זמן יציאת מצרים, שבועות – הוא זמן מתן תורתנו, וחג הסוכות – קשור לארץ ישראל, כיצד? רבי אלעזר מגרמייזא (רוקח, ריט) מעלה כמה ביאורים לשורש חג הסוכות – כאשר בסיס הבירור הוא סביב אותן סוכות המוזכרות בתורה כטעם לחג הסוכות. נעלה אחד מפירושי: "בַּסֻּכֹּת תֵּשְׁבוּ, שְׁבַעַת יָמִים... לְמַעַן, יִדְעוּ דְרֹתֵיכֶם, כִּי בַּסֻּכֹּת הוֹשַׁבְתִּי אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם" (ויקרא כג, מב-מג)... ויש מפרשים: כשצרו על ארץ האמורי של סיחון ועוג ועל כרכים שבארץ כנען אז ישבו ישראל בסוכות. וכל זמן שלא כבשו וחלקו קורא: "יציאת מצרים" ... וזהו: "לְמַעַן, יִדְעוּ דְרֹתֵיכֶם, כִּי בַּסֻּכֹּת". שלא יחשבו מאבותינו, אברהם ויצחק ויעקב, אנחנו יושבים בארץ, אלא ידעו שיצאו ממצרים וצרו על הערים ונתנם ביד ישראל.

במשך ארבעים שנה נדדו ישראל במדבר. בשנתם האחרונה, קודם פטירת משה וכניסתם ארצה עם יהושע, לחמו בצו ד' כנגד המלכים שישבו בעבר הירדן המזרחי – סיחון מלך האמורי ועוג מלך הבשן. בתקופת המלחמה הזו, וכן לאחר מכן, בזמן כיבוש הארץ, ישבו ישראל בסוכות. חג הסוכות מזכיר לנו שארץ ישראל נכבשה תחת ידינו ביציאתנו ממצרים, לבל נחשוב כי הישיבה בארץ היא דבר המובן מאליו, אלא שהקדוש ברוך הוא נתנה לנו אותה, ביציאתנו ממצרים.

יחד עם זאת, בכך אמנם ביארנו את הקשר המעשי שבין חג הסוכות לארץ ישראל, אך ברצוננו לעמוד גם על הקשר המהותי שבין הדברים, שאם לא כן, ניתן לומר שישבת עמנו בסוכות במהלך כיבוש הארץ לא הייתה אלא "מקרה היסטורי" בלבד. במהלך הכיבוש לא היו לישראל בתים לשבת בהם, ולכן בחרו בסוכות. אם אכן כך הדבר, הרי שאין בסוכות קשר אמתי לארץ ישראל, אלא שהן מהוות זיכרון מקרי בלבד לכיבוש הארץ.

דירה בסוכה ובארץ ישראל

התלמוד הירושלמי (סוכה ב, י) מגדיר את ציווי התורה במצות הישיבה בסוכה: כתיב: "בַּסֻּכֹּת תֵּשְׁבוּ, שְׁבַעַת יָמִים" (ויקרא כג, מב) ואין: "תֵּשְׁבוּ", אלא: "תִּדְוּ" כמו דאת אמרת: "וַיִּרְשְׁתֶּם אֹתָהּ, וַיִּשְׁבְּתֶם-בָּהּ" (דברים יא, לא). התורה מורה לנו לשבת בסוכה במשך שבעה ימים. התלמוד הירושלמי מברר שהכוונה ב"ישיבה" היא לדירה, דהיינו, לדור בסוכה כאילו הייתה ביתנו. המקור לכך הוא מפסוק העוסק במצות ישיבת ארץ ישראל – שעלינו לדור בארץ ישראל. הירושלמי כורך, אפוא, את הישיבה בסוכה לישיבת ארץ ישראל, מכאן עולה שקיים קשר במשמעות של הישיבה בין שתי המצוות.

חג הסוכות ואקלים הארץ

השולחן ערוך (חלק אורח חיים סימן תרל"ט), מגדיר את מצות הישיבה בסוכה. הרמ"א (רבי משה איסרליש) מוסיף הגהה לסעיף ב' בשולחן ערוך, בה הוא משתדל לנמק את מנהגם של רבים שלא לישון בסוכה. מעיקר הדין, חובת השינה בסוכה גדולה אף יותר מחובת האכילה בה – ובכל זאת, יהודים רבים אינם מקפידים על שינה בסוכה, אף שמקפידים על אכילה אך ורק בסוכה!

מביא הרמ"א תשובה בשם אחד הראשונים (ה"מרדכי" – רבי מרדכי בן הלל, מגדולי אשכנז בסוף תקופת הראשונים): ומה שנוהגים להקל עכשיו בשינה, שאין ישנים בסוכה רק המדקדקים במצוות: יש אומרים משום צינה, דיש צער לישון במקומות הקרים. טעם הצינה מתאים בהחלט לארצות הקרות והגשומות של אירופה, שם מצווה זו קשה לקיום. מצוות הסוכה אינה מתאימה, אפוא, לאקלים ארצות אלו, היא תואמת את אקלימה הממוזג של ארץ ישראל. ובאמת, מעיד על כך החיד"א (רבי חיים דוד אזולאי, "שמחת הרגל" לסוכות, לימוד א.): ובארץ הצבי (כינוי לארץ ישראל), שאוויר הארץ טוב והחורף על הרוב הוא מאוחר, ישנים בסוכה. הסבר הרמ"א מנמק אך ורק את הרגלם של בני אירופה ודומיהם שלא לישון בסוכה, אבל בארץ ישראל, ב"ארץ הצבי", ישנים בסוכה. הקשר שבין מצוות חג הסוכות לאקלימה של ארץ ישראל מתבטא גם במצוות ארבעת המינים. הרמב"ם (מורה נבוכים ג, מג) כותב, שאחת הסיבות לכך שהתורה ציוותה לקחת דווקא את ארבעת המינים הללו היא שכיחותם בארץ ישראל בעונה של חג הסוכות. מינים אלו גדלים בארץ ישראל דווקא בזמן חובתנו לקיים מצוה זו.

למעשה, קשר זה מצוין עוד בתורה עצמה. שמו של חג הסוכות בתורה הוא: "חג האסיף": "וְחַג הָאֶסָף בְּצֵאת הַשָּׁנָה, בְּאֶסְפְּךָ אֶת-מַעֲשֵׂיךָ מִן-הַשָּׂדֶה" (שמות כג, טז). איסוף התבואה נעשה במקומות שונים בעולם בזמנים שונים; אך התורה מתייחסת רק למועד האסיף של ארץ ישראל: "חַג הַסֹּכֶת תַּעֲשֶׂה לָךְ, שִׁבְעַת יָמִים: בְּאֶסְפְּךָ--מִגֶּרְנֶךָ, וּמִקֶּבֶךָ" (דברים טז, יג). עד כדי כך מייחסת התורה חשיבות למועד החקלאי של חג הסוכות, שההתאמה בין העונה החקלאית ולוח השנה מהווה שיקול בקביעת עיבור השנה. וכך מובא בספרא (אמור, טו), על הפסוק: "בְּאֶסְפְּכֶם אֶת-תְּבוּאֵת הָאָרֶץ" (ויקרא כג, לט): "עבר את השנה, שתעשה החג (הכוונה לסוכות) באסיפת הפירות".

אחת התכונות המייחדות את מצות הסוכה היא בכך שאינה נעשית באבר אחד, כמצות תפילין בזרוע ובראש, או כמצוות אכילה שונות הנעשות באמצעות הפה. לסוכה נכנס האדם כל כולו, מכף רגל ועד ראש, כפי שמקובל משמו של רבי שמחה בונים מפשיסחא: "הוא נכנס גם עם המגפיים שלו". בספר "קול התור" (א, ז), משמו של הגר"א מובאת הרחבה בעניין זה: "שתי המצוות שהאדם נכנס בהן שלם כל-כולו, הן סוכה וארץ ישראל. ורמזו ניתן בפסוק: 'ויהי בשלם סכו ומעונתו בציון'". סוכה איננה המצוה היחידה בה אדם נכנס כל-כולו, מצות ארץ ישראל שותפה לה בעניין זה.

ארץ ישראל – סוכה לאומית

כשנתבונן היטב במצות הסוכה, נגלה, כי זו מדגימה, למעשה, את האידיאל של עם ישראל. מה עושה יהודי בסוכה? אוכל, שותה וישן, בקיצור – חי. המצווה המוטלת על האדם היא: "לחיות בסוכה", בכך הוא יוצא ידי חובתו במצוה זו. זהו האידיאל של עם ישראל. על האדם מישראל לחיות חי קודש. חיים פירושם: עיסוק בחיי המעשה, "בְּאֶסְפְּךָ מִגֶּרְנֶךָ, וּמִקֶּבֶךָ" (דברים טז, יג), אך בכך הוא חי חיים של קודש, בכך הוא עובד את ד'. הדבר אינו אמור רק לגבי האדם הפרטי, כי אם גם ביחס לעם כולו. הסוכה מבטאת את חיי הקודש הפרטיים של האדם מישראל, וארץ ישראל מבטאת את חיי הקודש הכלליים של האומה הישראלית. ארץ ישראל היא "סוכה לאומית". בארץ ישראל חי עם שלם, העוסק בכל תחומי החיים, והכל מתוך קדושה וטהרה. חיי העם בארצו – על כל עיסוקיו וענייניו – הם חיים של קודש, ובכך העם כולו עובד את ד'. זהו האידיאל הגדול של עם ישראל. כך בא לידי ביטוי גילוייה השלם של תורת ישראל בעולם.

על מנהג רבות מקהילות הספרדים שנשים מברכות על הלולב אע"פ שהזמן גרמא

הרב יצחק נסים מקיים מצוות ביקור חולים

שאלה:

חיים שמואל אלבו

שכונת רמת ישראל

רח' ניר עם 23.

תל-אביב.

כ"ה תשרי תשל"ב

לכבוד

הרב הראשי לישראל ראשון לציון,

הרב הגדול רבי יצחק נסים,

רח' בלפור 7,

ירושלים.

אצל הגאון הגדול הרב בנימין רבינוביץ' – תאומים זצ"ל

כבוד רבנו,

אני שולח לכב' רשימה שפרסמתי בעתון בלדינו "להבירדד" המופיע בתל-אביב בקשר עם איסור שהוכרז ברדיו ע"י הרב הראשי בעירנו, רבי עובדיה יוסף, על המנהג הנהוג מזה מאות בשנים בקהילות הספרדיות בבלקן, וביחוד בשלוניקי, שהנשים מחויבות לברך על הלולב בסוכות, מנהג שמוכרחים לבטלו, לפי דעת רבנים שונים.

האיסור הזה נגע עמוקות בלבבות אלפי יהודי הבלקן המתגוררים בעירנו, גרם להם כאב עמוק, ביחוד שהמנהג הזה קודש על ידי הרבנים המפורסמים שבשלוניקי והיווה חלק מחיינו המסורתיים.

הרב עובדיה יוסף הסתמך על הרמב"ם ואחרים, בעוד שגם האשכנזים שהולכים אחרי הרמ"א נוהגים שהנשים מברכות וממשיכים במנהגם.

אנחנו, לפי הרב יוסף, נוהגים לפי החיד"א, אבל הוא החליט שזה מצוה לעקור את המנהג.

בשם קבוצת שלוניקאים אני פונה לכבודו כדי לדעת מה כב' חושב, ואם לא נחוץ שיפורסם חוות דעת מצד כב' בתור סמכות דתית עליונה במדינה, להמשיך את המנהג המקודש אצלנו.

בחכותי לתשובתו בהקדם, הריני,

בכל הכבוד וההוקרה,

חיים שמואל אלבו

תשובה

ב"ה. ירושלים, ר"ח מרחשון התשל"ב

לכבוד

מר חיים שמואל אלבו יצ"ו

תל-אביב.

קבלתי מכתבך מיום כ"ה בתשרי ש"ז בענין מנהג הנשים שמברכות על הלולב, וקטע בענין זה מעתון בלדינו שאיני מבין, ולא ראיתי צורך לבקש שיתרגמו לי הדברים, כי יש להניח שהם מעין מה שכתבת במכתבך. ואענה בקיצור:

מנהג זה שהנשים מברכות על הלולב נהוג בהרבה מקומות וסומכים על שיטת ר"ת ואשר עמו, אע"פ שאין כך דעת הרמב"ם והשו"ע, ומשום כך יש שערערו עליו. אמנם הגאון חיד"א בספרו ברכי יוסף (סי' תרנ"ד) תחילה ערער גם הוא על המנהג, אבל כשראה אחר כך בשו"ת מן השמים (לרבינו יעקב ממרויש אחד מהקדמונים) ששאל על מנהגן זה, והשיבו לו מן השמים שיפה כחן של הנשים וטוב עושין שמברכין, חזר הוא עצמו להורות לנשים שיברכו. וכתב דאילו ראה מרן בעל השו"ע את התשובה 'מן השמים' שמסיעין לנשים לברך היה פוסק גם הוא כן, ע"ש בברכי יוסף ובשיורי ברכה (דפוס שאלוניקי סי' תקפ"ט) וביוסף אומץ (סי' פ"ב), וכן נקטו עוד אחרונים. ועיין בספר זכור לאברהם (להרב אברהם בן ר' שמואל אלקלעי, בן דורו של החיד"א, מערכת ברכות אות נ') שכתב גם הוא שאין לערער על הנשים שמברכין על הלולב אע"פ שיש מחלוקת בזה, הואיל ונהגו, במקום מנהג לא אמרינן ספק ברכות להקל, ע"ש ודי בזה*. ויהי מכירך ברוך.

בכבוד רב,

יצחק נסים

* ראה שולחן גבוה סי' תקפט ס"ק יו"ד, שו"ת רב פעלים ח"א סוד ישרים סי' יב, בן איש חי פרשת נצבים אות יז, שו"ת יב"א ח"א סימן מ, אור לציון תשובות ח"ד פל"ז סע' ז ובביאורים שם עמ' רכז, ולענין ברכת השופר לנשים ראה שם פ"ה סע' יז עמ' נט.

לכלל ולפרט, א, שער ה סי' ד, עמ' קסד-קסז

הרב יצחק נסים ורעייתו בביקור בבית נשיא המדינה יצחק בן צבי ורעייתו